

תוכן עניינים

1. מבוא	2
2. הגדרות ורקע היסטורי	4
3. שרה אהרונסון	11
4. ארגון ניל"י ופעילותה של שרה אהרונסון	17
5. מורשת ניל"י ושרה אהרונסון	26
סיכום	30
ביבליוגרפיה	32

1. מבוא

סיפורה של רשת הריגול ניל"י במהלך מלחמת העולם הראשונה, הפך במרוצת השנים למיתוס בחברה הישראלית שהתבסס בעיקר על גבורה, ציונות, דמות מופת יהודית, התמודדות עם סכנות, מציאות אישית והקרבה עצמית. דמותה של שרה אהרונסון, כדמות חשובה במחתרת וששילמה בחייה על פעילותה במחתרת, השתלבה לאורך השנים עם סיפורי הלוחמים היהודים המפורסמים כמו בר-כוכבא ודוד המלך. המיתוס מדגיש כי משפחת אהרונסון שניהלה את המחתרת ניל"י, ובמיוחד שרה, חירפו את נפשם בכדי למנוע את הרס וההכחדה של הישוב היהודי בארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה, ושרה העדיפה לשלם בחייה מאשר לחשוף את פעילות המחתרת שהייתה עלולה לסכן את האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל.¹

אולם טענה נוספת מצינת כי יצירת המיתוס של שרה אהרונסון לא נבעה רק מתוך מסרים של ציונות, גבורה והקרבה עצמית של יהודי ארץ ישראל, אלא גם מתוך עמדות מגדריות. עם פרוץ המלחמה, העות'מאניים ששלטו בארץ ישראל הפכו לחלק ממדינות המרכז של גרמניה ואוסטריה. באבחה אחת תושבי ארץ ישראל נדרשו להכריע בשאלה אם לבחור בשליט העות'מאני או לבחור בגירוש מהארץ. גברים שבחרו בהישארות בארץ ישראל, נדרשו לשרת בצבא העות'מאני, ואילו הנשים נדרשו לבחור בתפקיד פאסיבי כסוג של אימהות מחנכות אך בטח שלא כנשים לוחמות. אומנם הדבר אפשר לתושבי ארץ ישראל לשמור על שאיפות לאומיות, אך הברירה שנותרה להם בארץ ישראל מבחינה מגדרית הייתה ייצוג של גברים לוחמים ונשים פאסיביות. לעומת זאת שרה אהרונסון יצגה את הדימוי המחתרתי של האישה הלוחמת, אמיצה, משכילה ומתוחכמת. למרות ששרה אהרונסון הצטיירה בעיני משפחתה כאישה משפחתית, ביתית ונאמנה, שרה עצמה ראתה את עצמה בעלת דימויים גבריים יותר והיא אף לא היססה ללבוש לבוש "גברי" ופחות "נשי" ולעסוק בתפקידי ריגול ולוחמה כמו הגברים.² מתוך כך מתגבשת השאלה: **כיצד הפכה שרה אהרונסון למיתוס בחברה הישראלית?**

מטרת המחקר זה היא לתאר את האופן שבו התפתח המיתוס של שרה אהרונסון בחברה הישראלית. לצורך כך המחקר יתאר את פעילותה של שרה אהרונסון ומחתרת ניל"י נגד השלטון העות'מאני בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה; וכן את התפתחות המיתוס תוך כדי הצגת המסרים שהועברו לחברה בישראל במסגרת הפצת המיתוס על שרה אהרונסון. טווח המחקר: המחקר יתמקד ברובו בסקירה היסטורית של פעילות מחתרת ניל"י בשנים 1915-1917 בתקופת מלחמת העולם הראשונה, וכן ניתוח המיתוסים שהתפתחו לאחר סיום המלחמה בנוגע לשרה אהרונסון ופעילותה במחתרת ניל"י.

מקורות בעלי חשיבות עליונה למחקר כוללים בין היתר את המאמרים של בילי מלמן מהשנים 1997 ו-2000 שמתארים את המאבק המגדרי בארץ ישראל ובאותה העת מציגים כי המיתוס של שרה אהרונסון איננו קשור רק למסרים אידיאולוגיים ציוניים כי אם גם מגדריים של אישה שפעלה בניגוד למוסכמות החברתיות-מגדריות באותה העת. שני המחקרים מראים את מעמדן של הנשים באופן כללי בארץ ישראל בתקופת שלהי השלטון העות'מאני, את הרצון שלהן לקחת חלק בפיתוח החברה לצד היעדר השוויון המגדרי, הניטרליות והפסיביות של הנשים שתמיד הותירה אותן במעמד נמוך ביחס לגברים. סיפורה של שרה אהרונסון, לפי שני המאמרים של מלמן מציירים נרטיב שבו נשים אחדות ביקשו להתנגד למוסכמות המגדריות ולפעול תוך סיכון עצמי למען האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל והן למעט שינוי המעמד המגדרי.

מקור חשוב נוסף למחקר הינו מאמר באנגלית של פוסנר מיכאל (Posner, Michael) משנת 2008. המאמר מתמקד בפעילות של מחתרת ניל"י ועל האופן שבו פיתח האח אהרון אהרונסון את המחתרת וכיצד פעל עם אחותו – שרה, במחתרת והמידע שהעביר לבריטים כלפי פעילות שלטון העות'מאני בארץ ישראל ומחוצה לה. חשיבותו של המחקר של פוסנר הוא בכך שהוא עשוי לעורר ביקורתיות מסוימת כלפי המיתוס שנבנה סביב שרה אהרונסון, בכך שהוא מציג את אהרון אהרונסון כדמות המרכזית והחשובה במחתרת וזאת שהעבירה את המידע החשוב ביותר לבריטים; בעוד שדמותה של שרה, חשובה ככל שתהיה, עדיין נותרה שנייה רק לאחיה. מאמר זה מחזק שוב את הנרטיב של המעמד הנמוך של הנשים בארץ ישראל ביחס לגברים.

¹ הילדה שצברגר, **מרי ומסורת בארץ ישראל בתקופת המנדט**. רמת גן, 1985, ע' 64.

² בילי מלמן, "מן השוליים אל ההיסטוריה של הישוב: מיגדר וארץ ישראליות (1890-1920)". **ציון**, סבג, (1997), עמ' 267, 274.

2. הגדרות ורקע היסטורי

מטרת הפרק היא לספק הגדרות ורקע היסטורי מקדים להבנת מערכת היחסים של השלטון התורכי בארץ ישראל כלפי היהודים ערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה. הפרק יציג תחילה תשתית תיאורית לעבודה בדגש על המושג "מיתוס" לצורך הבנת התפתחות המיתוס באופן כללי וכן משמעות ומאפייני המיתוס בחברה הישראלית. לאחר מכן אציג רקע היסטורי בנוגע ליחסים בין היהודים לשלטון העות'מאני. בפרק זה אתאר את היקף האוכלוסייה היהודית בראשית המאה ה-20, מעמדו של השלטון העות'מאני הקורס בארץ ישראל ערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה, והאופן שבו סיום השלטון העות'מאני השפיע על מערכת היחסים כדוגמת שיתוף פעולה בתחומים שונים או מתחים שונים בין היהודים לבין השלטון.

המיתוס

ההגדרה של מיתוס בצורה הפשטנית היא סיפור מאורעות שלעיתים חלקם לא התקיימו בהתאם לאופי הסיפור. המיתוס איננו מבקש להציג את האירוע בצורה אובייקטיבית ואין הכוונה לבחון את מהימנות המיתוס, אך המיתוס איננו סותר לחלוטין את המציאות שבה התרחש האירוע. המיתוס מציג את תחילתם של אירועים כאשר הסיפור מבוצע באופן אישי או קבוצתי בהיקף מצומצם, והוא מציג את האירועים והדמויות ברמת חשיבות עליונה ולעיתים עד לכדי יצירת אלילים וקדושים. המיתוס מאפשר לפתח את הפולקלור של הקבוצה שאליה משתייך הפרט, ולצורך כך המיתוס עושה שימוש בכלים אומנותיים כמו דרמה, סמלים, ערכים חברתיים, והוא נועד ליצור סולידריות, אחדות זהות משותפת בין אנשי הקבוצה שנחשפים למיתוס, יציבות החברה והניסיון לעורר בה השראה בתחומים שונים וגיוס החברה לטובת האינטרסים של החברה.³

המיתוס מתקיים בכל חברה ותרבות, ואין קבוצה או אומה ללא מיתוס, שכן הקבוצה והאומה התאגדו במשותף בין הייתר גם באמצעות המיתוס, לצד מאפיינים נוספים כמו היסטוריה משותפת, ערכים, תרבות, שפה ונורמות משותפות. למרות כי המיתוס אמור לייצג אדם בודד, קבוצה או אומה, אין בהכרח הדבר רומז כי במסגרת זו נקבעים אנשים ודמויות שתפקידם הוא לפתח את המיתוס. מתוך כך עולה הטענה כי למיתוס ישנם שני יוצרים – האדם עצמו שמפתח בכוונה תחילה או באי-כוונה את המיתוס, ואילו עמדה אחרת גורסת כי המיתוסים נוצרים מעצמם אך מתפתחים באמצעות בני האדם – למשל אירועים היסטוריים שמתרחשים בעצמם ולעיתים עוזרים לבני האדם לשנות את חייהם. האירוע ההיסטורי איננו צריך להיות בעל עובדות ברורות, אך הוא צריך להיות מאופיין במערכת של אירועים ופעילויות יסודיות שאפשרו מאוחר יותר לעצב את ההווה והעתיד.⁴

החברה הישראלית – בדומה לכל חברה ואומה אחרת, גם כן פיתחה מיתוסים שעזרו להגדיר את החברה הישראלית. מיתוסים בולטים בחברה הישראלית והיהודית בכלל, כוללים בין היתר את חג הפסח המדגיש את חירות העם היהודי והשאיפה לבית בארץ ישראל; מיתוס חנוכה המדגיש את ההתמודדות מול אויבים המבקשים להשמיד את היהודים והן השימור של המסורת היהודית; מיתוס מצדה המדגיש את ההקרבה העצמית למען קידוש השם. מיתוסים אלה הינם היסטוריים מהעת העתיקה והם מלווים את היהודים עד לזמן העכשווי.⁵

³ רוברט ויסטריך ודוד אוחנה, "מבוא: נוכחות המיתוסים ביהדות, בצינונות ובישראליות", בתוך: אוחנה דוד וויסטריך רוברט (עורכים), **מיתוס וזיכרון: גלגוליה של התודעה הישראלית**. ירושלים, 2005, ע' 18.

⁴ שם. עמ' 19-20.

⁵ יעל זרובבל, "מיתוסים ועיצוב של זיכרון קיבוצי בתרבות הישראלית". בתוך: שלומית וולקוב ועמיתים (עורכים). **זמן יהודי חדש – תרבות יהודית בעידן חילוני**. ירושלים, 2007, ע' 300.